Kohtulahendite kogumik

KOHTUJURISTI ETTEPANEK
RIMVYDAS NORKUS
esitatud 2. oktoobril 2025[1]

Kohtuasi C-516/24 [Winderwill][i]

BC, keda esindab nõuetekohaselt tema seaduslik esindaja,
versus
LG

(eelotsusetaotlus, mille on esitanud Amtsgericht Schleswig (Schleswigi esimese astme kohus, Saksamaa)

Eelotsusetaotlus – Õigusalane koostöö tsiviilasjades – Kohtualluvus – Kohtusse pöördumine – Tasuta õigusabi taotluse esitamine ülalpidamiskohustuste muutmise taotluse jaoks – Ülalpidamiskohustuste muutmise taotluse hilisem esitamine teise liikmesriigi kohtule

1. Käesoleva eelotsusetaotluse õiguslik raamistik on määrus (EÜ) nr 4/2009[2] kohtualluvuse, kohaldatava õiguse, kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise ning koostöö kohta ülalpidamiskohustuste küsimustes. Käesoleva kohtuasja õiguslikus ja faktilises raamistikus palutakse eelotsusetaotluse esitanud kohtu küsimuses Euroopa Kohtul tõlgendada mõistet „võrdväärne dokument“ selle määruse artikli 9 punkti a tähenduses. Eelkõige peab Euroopa Kohus võtma seisukoha küsimuses, kas tasuta õigusabi taotlus[3], mille on esitanud ülalpidamist saama õigustatud isik hagi esitamiseks kohustatud isiku vastu, võib kuuluda selle mõiste alla.

I. Õiguslik raamistik

A. Rahvusvaheline õigus

2. Haagi protokolli[4] artikli 3 lõikes 1 on sätestatud:

„Kui käesolevast protokollist ei tulene teisiti, kohaldatakse ülalpidamiskohustuste suhtes õigustatud isiku peamiseks elukohaks [mõiste „peamine elukoht“ asemel on edaspidi kasutatud täpsemat vastet „harilik viibimiskoht“] oleva riigi õigust.“

[1] Algkeel: prantsuse.

[i] Kohtuasjal on väljamõeldud nimi. See ei vasta ühegi menetlusosalise tegelikule nimele.

[2] Nõukogu 18. detsembri 2008. aasta määrus kohtualluvuse, kohaldatava õiguse, kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise ning koostöö kohta ülalpidamiskohustuste küsimustes (ELT 2009, L 7, lk 1, ja parandus ELT 2013, L 8, lk 19).

[3] Käesolevas ettepanekus hõlmab mõiste „õigusabi“ kasutamine ka tasuta õigusabi riigisisese õiguse tähtsust omavate normide tähenduses, millele viitab eelotsusetaotluse esitanud kohus eelotsusetaotluses.

[4] See protokoll on lisatud nõukogu 30. novembri 2009. aasta otsusele 2009/941/EÜ, mis käsitleb ülalpidamiskohustuste suhtes kohaldatavat õigust käsitleva 23. novembri 2007. aasta Haagi protokolli sõlmimist Euroopa Ühenduse poolt (ELT 2009, L 331, lk 17; edaspidi „2007. aasta Haagi protokoll“).

3. Protokolli artiklis 4 on sätestatud erisätted teatavate õigustatud isikute eelisseisundi kohta, mida kohaldatakse eelkõige vanemate ülalpidamiskohustusele oma laste suhtes. Selle artikli lõikes 3 on ette nähtud:

„Olenemata artiklist 3, kohaldatakse juhul, kui õigustatud isik on pöördunud kohustatud isiku [harilikuks viibimiskohaks] oleva riigi pädeva asutuse poole, nimetatud asutuse asukohariigi õigust. Kui aga õigustatud isikul ei ole nimetatud õiguse alusel võimalik kohustatud isikult elatist saada, kohaldatakse õigustatud isiku [harilikuks viibimiskohaks] oleva riigi õigust."

B. Liidu õigus

Määrus nr 4/2009

4. Määruse nr 4/2009 põhjenduses 1 on märgitud, et liidu seadusandja võttis määruse vastu selleks, et saavutada eesmärk säilitada ja arendada vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajanevat ala, kus on tagatud isikute vaba liikumine.

5. Määruse põhjenduse 9 kohaselt on selle määruse eesmärk hõlbustada elatisenõude kohta sellise kohtuotsuse saamist, mis on teises liikmesriigis automaatselt täidetav, ilma et selleks oleks vaja teha mingeid lisatoiminguid.

6. Määruse põhjenduse 36 ja V peatüki „Õiguskaitse kättesaadavus" kohaselt on määruse eesmärk kehtestada ülalpidamiskohustuste osas eraldi õigusabikorralduse, millega nähakse ette menetlusega seotud kulude täielik katmine alla 21 aasta vanuste laste ülalpidamiskohustusega seotud menetluste puhul.

7. Sama määruse põhjenduses 44 on märgitud, et selle määrusega muudetakse määrust (EÜ) nr 44/2001 [5], asendades selle määruse ülalpidamiskohustuste suhtes kohaldatavad sätted.

8. Määruse nr 4/2009 artiklis 3 on sätestatud:

„Liikmesriikides on ülalpidamiskohustuste küsimustes pädevad otsustama:

a) selle riigi kohtud, kus on kostja [harilik viibimiskoht; või

b) selle riigi kohtud, kus on õigustatud isiku [harilik viibimiskoht]; või

[…]".

9. Määruse artikli 9 „Kohtusse pöördumine" punktis a on sätestatud:

„Käesoleva peatüki kohaldamisel loetakse kohtusse pöördumine toimunuks:

a) kuupäeval, mil kohtule esitatakse menetluse algatamist käsitlev dokument või võrdväärne dokument, tingimusel et hageja astub pärast seda vajalikud sammud, et dokumendid kostjale kätte toimetada; […]".

[5] Nõukogu 22. detsembri 2000. aasta määrus kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusasjades (EÜT 2001, L 12, lk 1; ELT eriväljaanne 19/04, lk 42).

10. Selle määruse artiklis 12 „Menetluses olev kohtuasi“ on sätestatud:

„1. Kui eri liikmesriikide kohtutes algatavad sama eseme ja alusega hagide põhjal menetlusi ühed ja samad pooled, peatab see kohus, kellele hagi esitati hiljem, poolelioleva menetluse omal algatusel seni, kuni on kindlaks tehtud selle kohtu pädevus, kellele hagi esitati esimesena.

2. Kui on kindlaks tehtud selle kohtu pädevus, kellele hagi esitati esimesena, loobub kohus, kellele hagi esitati hiljem, pädevusest esimese kohtu kasuks.“

11. Sama määruse artiklis 15 on ette nähtud:

„Ülalpidamiskohustuste suhtes kohaldatav õigus määratakse kindlaks vastavalt [2007. aasta Haagi protokollile] liikmesriikides, kelle suhtes see õigusakt on siduv.“

C. Saksa õigus

1. FamFG

12. Perekonnaasjade menetlemise ja hagita menetluses lahendatavate asjade seaduse (Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit; edaspidi „FamFG“), § 76 lõikes 1 on sätestatud:

„[FamFG-s ette nähtud tasuta õigusabi] saamise suhtes kohaldatakse *mutatis mutandis* tsiviilkohtumenetluse seadustiku sätteid tasuta õigusabi kohta, kui allpool ei ole sätestatud teisiti.“

13. FamFG § 77 lõikes 1 on ette nähtud:

„Enne õigusabi andmist võib kohus anda teistele menetlusosalistele võimaluse esitada oma seisukohad. Taotluse läbivaatamise menetluses peab vastaspoolel olema võimalus esitada seisukoht küsimuses, kas tema arvates on õigusabi saamise tingimused täidetud, välja arvatud juhul, kui see ei ole konkreetsetel põhjustel otstarbekas.“

14. FamFG § 113 lõikes 1 on sätestatud:

„Abielu- ja perekonnaasjades […] kohaldatakse tsiviilkohtumenetluse seadustiku üld- ja erinorme kohtumenetluste kohta *mutatis mutandis*.“

2. ZPO

15. Saksa tsiviilkohtumenetluse seadustiku (Zivilprozessordnung, edaspidi „ZPO“) § 114 lõikes 1 on sätestatud:

„Menetlusepoolel, kes oma isikliku ja majandusliku olukorra tõttu ei suuda kohtukulusid tasuda või saab seda teha vaid osaliselt või osamaksetena, on taotluse alusel õigus saada tasuta õigusabi, kui on piisavalt tõenäoline, et kavandatav hagi rahuldatakse või kaitse on edukas ja kui hagi ei ole kuritarvituslik. Piiriülese tasuta õigusabi suhtes Euroopa Liidus kohaldatakse ka § 1076–1078.“

16. ZPO §-s 117 on ette nähtud:

„1. Tasuta õigusabi taotlus tuleb esitada kohtule, kelle poole on pöördutud; taotluse võib esitada avaldusega kohtukantseleile. Taotluses tuleb esitada vaidluse asjaolud ja tõendid. […]

2. Taotlusele lisab menetlusepool teatise enda isikliku ja majandusliku seisundi kohta (perekonnaseis, elukutse, vara, sissetulek ja kohustused) ning muud dokumendid, mis seda seisundit tõendavad. Teatise ja tõendavad dokumendid võib vastaspoolele edastada ainult menetlusepoole nõusolekul, välja arvatud juhul, kui vastaspoolel on tsiviilõiguse alusel õigus saada taotleja sissetuleku ja vara kohta teavet. Enne teatise vastaspoolele edastamist antakse taotlejale võimalus esitada oma seisukohad. Teda teavitatakse teatise edastamisest.

3. Menetluse lihtsustamiseks ja ühtlustamiseks on föderaalsel justiitsministeeriumil õigus kehtestada Bundesrati nõusolekul määrusega teatisevormid. […]

4. Kui lõikes 2 osutatud teatisevormid on kasutusele võetud, kasutab menetlusepool neid. […]“.

17. ZPO § 118 lõikes 1 on sätestatud:

„Vastaspoolel peab olema võimalus esitada seisukoht küsimuses, kas tema arvates on tasuta õigusabi saamise tingimused täidetud, välja arvatud juhul, kui see ei ole konkreetsetel põhjustel otstarbekas. Seisukoha võtmine võib toimuda kohtukantseleile avalduse esitamise vormis. Kui on võimalik jõuda kokkuleppele, võib kohus kutsuda menetlusepooled kohtuistungile; kohus peab kandma kokkuleppe kohtu protokolli. Vastaspoole kulusid ei hüvitata. Lõike 2 kolmanda lause alusel tunnistajate või ekspertide ärakuulamise kulud kannab kohtukuludena menetlusepool, kellelt mõistetakse välja kohtukulud. Kolmanda lause alusel toimuva kohtuistungi suhtes kohaldatakse *mutatis mutandis* § 128a.“

18. ZPO §-s 167 „Kättetoimetamise tagasiulatuv mõju“ on sätestatud:

„Kui kättetoimetamisega on seotud tähtaja järgimine või aegumise uuesti algamine või peatumine vastavalt tsiviilseadustiku (Bürgerliches Gesetzbuch) artiklile 204, algab see mõju alates taotluse või teatise [kohtule] esitamise hetkest, kui kättetoimetamine toimub vahetult pärast seda.“

19. ZPO §-s 261 on ette nähtud:

„(1) Hagi esitamise hetkest on kohtuasi menetluses.

[…]

(3) Kohtuasja menetluses olemisel on järgmised tagajärjed:

1. ajal, mil kohtuasi on menetluses, ei saa menetlusepool algatada samas asjas menetlust teises kohtus;

[…]“.

3. BGB

20. Saksa tsiviilseadustiku (Bürgerliches Gesetzbuch, edaspidi „BGB“) § 204 („Aegumise peatamine apellatsioonkaebuse esitamise teel“) lõike 1 punktis 14 on sätestatud:

„1) Aegumine peatub:

[…]

algse [tasuta õigusabi taotluse vastaspoolele] kättetoimetamisega; kui taotlus toimetatakse kätte vahetult pärast selle esitamist, peatub aegumistähtaeg alates taotluse [kohtule] esitamise hetkest“.

II. Põhikohtuasja faktilised asjaolud, eelotsuse küsimus ja menetlus Euroopa Kohtus

21. Põhikohtuasja avalduse esitaja BC on põhikohtuasja vastaspoole LG poeg. BC harilik viibimiskoht on Rootsis, LG elab aga Saksamaal.

22. BC esitas 17. detsembril 2021 Amtsgericht Schleswigile (Schleswigi esimese astme kohus, Saksamaa), kes on eelotsusetaotluse esitanud kohus, tasuta õigusabi taotluse lapse ülalpidamisega seoses muutmisavalduse esitamiseks. BC lisas sellele kavandi vormis muutmisavalduse, täpsustades samas, et õigusabi andmise korral esitatakse see ametlikult.

23. LG esitas 28. jaanuaril 2022 ehk enne seda, kui eelotsusetaotluse esitanud kohus tegi tasuta õigusabi taotluse kohta otsuse, Eskilstuna Tingsrättile (Eskilstuna esimese astme kohus, Rootsi) avalduse muuta oma ülalpidamiskohustust BC ees.

24. Eelotsusetaotluse esitanud kohus keeldus 29. märtsi 2022. aasta kohtumäärusega BC-le õigusabi andmisest põhjendusega, et temal kohtuna puudub rahvusvaheline kohtualluvus. BC esitatud määruskaebuse alusel tühistas Schleswig-Holsteinisches Oberlandesgericht (Schleswig-Holsteini liidumaa kõrgeim üldkohus, Saksamaa) 27. mai 2022. aasta kohtumäärusega eelotsusetaotluse esitanud kohtu määruse ja andis BC-le õigusabi.

25. Seejärel esitas BC eelotsusetaotluse esitanud kohtule ülalpidamiskohustuste muutmise avalduse, mis toimetati LG-le kätte 21. juulil 2022.

26. Vahepeal jäeti muutmisavaldus, mille oli LG esitanud Eskilstuna Tingsrättile (Eskilstuna esimese astme kohus), rahvusvahelise kohtualluvuse puudumise tõttu rahuldamata. Högsta Domstolen (Rootsi kõrgeim kohus) tühistas selle otsuse ja saatis asja tagasi esimese astme kohtule. Viimane peatas 6. mai 2024. aasta kohtumäärusega menetluse vastavalt määruse nr 4/2009 artikli 12 lõikele 1.

27. Eelotsusetaotluse esitanud kohus peab vajalikuks kindlaks teha, kas asi allub kohtule, kellele avaldus esitati esimesena määruse nr 4/2009 artikli 12 tähenduses. Mis puudutab tasuta õigusabi taotlust, siis soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus teada, kas seda on võimalik pidada menetluse algatamist käsitleva dokumendiga samaväärseks dokumendiks selle määruse artikli 9 punkti a tähenduses, et kontrollida omaenda kohtualluvust. Kuna Euroopa Kohus ei ole seda küsimust veel lahendanud, leiab eelotsusetaotluse esitanud kohus, et ainult määruse nr 4/2009 ühetaoline tõlgendamine võimaldab tagada piisava õiguskindluse.

28. Neil asjaoludel otsustas Amtsgericht Schleswig (Schleswigi esimese astme kohus) menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmise eelotsuse küsimuse:

„Kas [õigus]abitaotlus, millele on vaid kavandina lisatud ülalpidamiskohustuse muutmise avaldus, mis esitataks ametlikult juhul, kui õigusabi antakse, on „võrdväärne dokument" nõukogu [määruse nr 4/2009] artikli 9 punkti a tähenduses, nii et sellega saab lugeda toimunuks liikmesriigi kohtu poole pöördumine ja looduks selle kohtu kohtualluvus?"

29. Eelotsusetaotlus, mis kannab 22. juuli 2024. aasta kuupäeva, saabus Euroopa Kohtu kantseleisse 24. juulil 2024. Kirjalikud seisukohad on esitanud põhikohtuasja avaldaja ja vastaspool, Saksamaa ja Tšehhi valitsus ning Euroopa Komisjon. Kohtuistungil, mis toimus 18. juunil 2025, esitasid oma seisukohad suuliselt komisjon ja Saksamaa valitsus.

III. Õiguslik analüüs

A. Juhised, mis tulenevad Euroopa Kohtu praktikast, mis käsitleb mõistet „menetluse algatamist käsitlev dokument" või „võrdväärne dokument" teiste õigusaktide raames

30. Kõigepealt tuleb märkida, et kuna käesolevas kohtuasjas tuleb Euroopa Kohtul tõlgendada määruse nr 4/2009 artikli 9 punktis a kasutatud mõistet menetluse algatamist käsitleva dokumendiga „võrdväärne dokument", siis tekib küsimus, kas sellega seotud õigusaktide ja nende Euroopa Kohtu poolt tõlgendamise kontekstis võib leida arutlusideid või isegi vastuseelemente. Mõiste „menetluse algatamist käsitlev dokument" ja eelkõige mõiste „võrdväärne dokument" on nimelt läbivad mõisted, mida leiab mitmes rahvusvahelises konventsioonis või muudes õigusaktides, mis käsitlevad kohtualluvust tsiviilasjades. Seega on Euroopa Kohus neid mõisteid juba tõlgendanud, võimaldades neid piiritleda nende rahvusvaheliste konventsioonide ja õigusaktide kontekstis, mida on minu arvates enne käesolevas kohtuasjas Euroopa Kohtule esitatud eelotsuse küsimuse analüüsimist tingimata vaja meelde tuletada.

31. Sellega seoses tuleb märkida, et oma esimestes kohtuotsustes nende mõistete tõlgendamise kohta seoses 27. septembri 1968. aasta konventsiooniga kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusasjades (edaspidi „Brüsseli konventsioon")[6] raames, on Euroopa Kohtul juba olnud võimalus täpsustada, et mõiste „menetluse algatamist käsitlev dokument" või „võrdväärne dokument" tähistab dokumenti või dokumente, mille kostjale nõuetekohaselt ja piisavalt aegsasti kättetoimetamine võimaldab viimasel enne, kui edastavas liikmesriigis tehakse täitmisele pööratav kohtuotsus, oma õigusi kaitsta[7].

32. Selle määratluse alusel käsitas Euroopa Kohus menetluse algatamist käsitleva dokumendina Saksa õiguse kohast maksekäsku (*Zahlungsbefehl*), mille kättetoimetamine võimaldab nõude esitajal, kui vastuväidet ei esitata, saada täitmisele pööratava kohtuotsuse,[8] ja Itaalia õiguse alusel tehtud maksekäsku (*decreto ingiuntivo*), mis toimetatakse kätte koos hagiavaldusega[9].

[6] Brüsselis 27. septembril 1968 allkirjastatud konventsioon kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusasjades (EÜT 1972, L 299, lk 32), muudetud hilisemate konventsioonidega, mis käsitlevad uute liikmesriikide ühinemist selle konventsiooniga. Sellega seoses tuleb meenutada, et määrus nr 4/2009, mille tõlgendamise kohta eelotsusetaotluse esitanud kohus küsib, asendas ülalpidamiskohustuste valdkonnas, nagu nähtub selle määruse artikli 68 lõikest 1 ja artikli 75 lõikest 2, määruse nr 44/2001, millega omakorda asendati liikmesriikidevahelistes suhetes Brüsseli konventsioon.

[7] 13. juuli 1995. aasta kohtuotsus Hengst Import (C-474/93, edaspidi „kohtuotsus Hengst Import", EU:C:1995:243, punkt 19).

[8] 16. juuni 1981. aasta kohtuotsus Klomps (166/80, EU:C:1981:137, punkt 9).

[9] Kohtuotsus Hengst Import, punktid 20 ja 21.

33. Seevastu on Euroopa Kohus leidnud, et menetluse algatamist käsitleva dokumendi määratlusele ei vasta Saksa õiguse kohane täitmiskorraldus (*Vollstreckungsbefehl*), mis on ise täidetav ning on tehtud pärast maksekäsu kättetoimetamist [10].

34. Eespool viidatud kohtupraktikast tulenevate järelduste põhjal on Euroopa Kohus otsustanud – ikka maksekäsumenetluste raames seoses Lugano II konventsiooniga [11] –, et kui tegemist on kahe järjestikuse menetlusega, mis mõlemad võimaldavad saavutada sama kohustuse suhtes täidetava otsuse, saab esimese menetluse algatamine olla teise menetluse algatamist käsitlevaks dokumendiks vaid siis, kui nende vahel on funktsionaalne ühtsus [12].

35. Sellega seoses on oluline rõhutada, et eespool nimetatud funktsionaalse ühtsuse kriteerium kajastab muid näiteid kohtupraktikas, mis käsitleb mõistete „menetluse algatamist käsitlev dokument“ või „võrdväärne dokument“ tõlgendamist, eelkõige kohtuotsuses Schlömp [13], mis puudutas samuti Lugano II konventsiooni tõlgendamist [14].

36. Selles kohtuotsuses ei lähtunud Euroopa Kohus mitte ainult funktsionaalsest lähenemisviisist, et asuda sisuliselt seisukohale, et kuupäev, mil Šveitsi õiguse alusel tegutsevas lepituskomisjonis algatati kohustuslik lepitusmenetlus, on kuupäev, mil „kohtusse“ pöördutakse. Ta rõhutas samuti, et arvestades Lugano II konventsiooniga ja eelkõige määrusega nr 44/2001 [15] kehtestatud samal ajal menetluses olevate kohtuasjade lahendamise mehhanismide paralleelsust ning arvestades selle konventsiooni ja määruse samaväärsete sätete ühetaolise tõlgendamise eesmärki, on samal ajal menetluses olevate kohtuasjade olukord objektiivne ja automaatne ning põhineb kohtute poole pöördumise ajalisel järjekorral [16], samamoodi nagu ka ühes teises selles valdkonnas olulises kohtuotsuses, nimelt kohtuotsuses HanseYachts [17].

37. Viimati nimetatud kohtuotsuses tuli Euroopa Kohtul võtta seisukoht küsimuses, kas samal ajal menetluses olevate kohtuasjade korral on dokument, millega alustatakse menetlust eesmärgiga taotleda enne mis tahes kohtumenetluse algatamist menetlustoimingu tegemist, „menetluse algatamist käsitlev dokument“ või „võrdväärne dokument“ või kehtib see liigitus ainult dokumendi suhtes, millega kohtumenetlust [18], nimelt „sisulist menetlust“ alustatakse [19].

[10] 16. juuni 1981. aasta kohtuotsus Klomps (166/80, EU:C:1981:137, punkt 9).

[11] 30. oktoobril 2007 Luganos allkirjastatud tsiviil- ja kaubandusasjade kohtualluvuse ning neid käsitlevate kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise konventsioon, mis on Euroopa Ühenduse nimel heaks kiidetud nõukogu 27. novembri 2008. aasta otsusega 2009/430/EÜ (ELT 2009, L 147, lk 1; edaspidi „Lugano II konventsioon“).

[12] Vt 30. märtsi 2023. aasta kohtuotsus PT (Šveitsi maksekäsk), C-343/22, EU:C:2023:276, punkt 35.

[13] 20. detsembri 2017. aasta kohtuotsus (edaspidi „kohtuotsus Schlömp“), C-467/16, EU:C:2017:993.

[14] Lugano II konventsiooni 9. jagu „Menetluses olevad kohtuasjad ja seotud menetlused“ sisaldab artiklit 27. Selle artikli lõikes 2 on sätestatud, et kui samal ajal menetluses olevate kohtuasjade korral „on kindlaks tehtud asja allumine sellele kohtule, kellele hagi esitati esimesena, loobub kohus, kellele hagi esitati hiljem, oma pädevusest esimese kohtu kasuks“. Selle konventsiooni artikli 30 lõikes 1 on sisuliselt sätestatud, et kohtusse on pöördutud „ajal, mil kohtule esitatakse menetluse algatamist käsitlev või võrdväärne dokument, tingimusel et hageja astub pärast seda vajalikud sammud, et dokument kostjale kätte toimetada“.

[15] Sellega seoses tuleb rõhutada, et kohtuotsuse Schlömp punktides 41 ja 42 täpsustas Euroopa Kohus, et nagu nähtub määruse nr 4/2009 artikli 68 lõikest 1, muudetakse selle määrusega määrust nr 44/2001, asendades selle määruse ülalpidamiskohustuste suhtes kohaldatavad sätted. Kuna aga Lugano II konventsiooni artikli 64 lõige 1 viitab kõigile määruse nr 44/2001 muudatustele, tuleb seda viidet mõista nii, et see hõlmab määrust nr 4/2009, mille tõlgendamist käesolev kohtuasi puudutab.

[16] Kohtuotsuse Schlömp punktid 47–58.

[17] 4. mai 2017. aasta kohtuotsus (edaspidi „kohtuotsus HanseYachts“), C-29/16, EU:C:2017:343.

[18] Kohtuotsuse HanseYachts punkt 20.

[19] Eelkõige pidi Euroopa Kohus tõlgendama määruse nr 44/2001 artiklit 30, mis käsitleb kuupäeva, mil kohtusse pöördumine loetakse toimunuks, kuna see artikkel on sõnastatud identselt määruse nr 4/2009 artikli 9 punktiga a.

38. Tuginedes määruse nr 44/2001 artikli 30 kontekstile, selle eesmärgile [20], esimese tõendamismenetluse autonoomsusele teise „sisulise“ menetluse suhtes ning väga selgele piirile nende kahe menetluse vahel, leidis Euroopa Kohus, et *lis pendens*'i juhtumil ei saa pidada aega, mil esitati taotlus menetluse algatamiseks enne igasugust kohtumenetlust menetlustoimingu tegemiseks, selleks ajaks, mil määruse nr 44/2001 artikli 30 punkti 1 tähenduses loetakse „menetlus alustatuks“ kohtus, mis arutab asja selle menetlustoimingu tulemusel liikmesriigis hiljem esitatud sisulise nõude alusel [21].

39. Teisisõnu leidis Euroopa Kohus, et dokumenti, millega taotletakse kohtult menetlustoimingu tegemist enne igasugust kohtumenetlust, ei saa kvalifitseerida menetluse algatamist käsitlevaks dokumendiks või võrdväärseks dokumendiks, arvestades sisuliselt, et sellise dokumendiga algatatud menetlus on „sisulisest“ menetlusest sõltumatu.

40. Sellega seoses võib eespool viidatud kohtupraktikast teha järgmised järeldused. Esiteks tuleb menetluse algatamist käsitlev või võrdväärne dokument vastaspoolele kätte toimetada, et anda talle võimalus oma kaitseõigusi kasutada [22]. See nõue eeldab loogiliselt, et see akt teavitab vastaspoolt tema vastu hagi esitamisest ja vaidluse olulistest asjaoludest, võimaldades tal seega aru saada, kas ta peab korraldama enda kaitse. [23] Kuna menetluse algatamine toob kaasa kohtuotsuse tegemise, on kaitseõiguste austamine ja üldisemalt võistlev etapp eriti olulised. See on seletatav rahvusvahelist kohtualluvust käsitlevate õigusaktidega, mis tagavad, et menetlused, mille tulemusel tehakse kohtuotsused, mille tunnustamine ja täitmine tuleb tagada kõigis nende õigusaktide osalisriikides, toimuvad võistlevuse põhimõtet järgides. Selline austamine õigustab liberaalset lähenemisviisi kohtuotsuste tunnustamisele ja täitmisele [24].

41. Teiseks peab menetluse algatamist käsitlev dokument või võrdväärne dokument viima täitmisele pööratava otsuse tegemiseni ja puudutab seega põhimõtteliselt „sisulist“ menetlust. Vähemalt peab see puudutama liikmesriigi õiguse kohaselt eelnevat ja kohustuslikku menetlust juba enne selle „sisulise“ [25] kohtumenetluse algatamist või ka menetlust, mis võimaldab luua funktsionaalse üksuse või mis ei ole igal juhul sellest „sisulisest“ menetlusest sõltumatu.

42. Samas tuleb märkida, et ükski neist kohtupraktikast tulenevatest näidetest ei puuduta otseselt mõiste „menetluse algatamist käsitlev dokument“ või „võrdväärne dokument“ tõlgendamist määruse nr 4/2009 tähenduses. Seega tuleb mõistet menetluse algatamise dokumendiga „võrdväärne dokument“, mille kohta eelotsusetaotluse esitanud kohus Euroopa Kohtult küsib, tõlgendada selle määruse artikli 9 punkti a tähenduses, analüüsides vajaduse korral, kas on võimalik tuvastada analoogia käesoleva ettepaneku punktides 31–39 viidatud kohtupraktikast tulenevate järeldustega.

[20] See tähendab lahendada probleemid, mis tulenevad liikmesriikide erinevustest seoses kuupäevaga, mil asi loetakse menetluses olevaks, kusjuures selline kuupäev tuleb kehtestada sõltumatult, ja seega vähendada õiguslikku ebakindlust, mis on tingitud liikmesriikide väga erinevatest eeskirjadest, mis käsitlevad menetluse algatamise kuupäeva kindlaksmääramist. Euroopa Kohtu sõnul on selle artikli eesmärk võimaldada lihtsalt ja ühetaoliselt kindlaks määrata menetluse alustamise aeg (vt kohtuotsuse HanseYachts punktid 30 ja 35).

[21] Kohtuotsuse HanseYachts resolutsioon.

[22] Seevastu ei saa asjaolu, et vastaspool ei ole seda teinud, mõjutada selle toimingu liigitamist, kuna selle menetlusõiguse kasutamine on tema enda valik.

[23] Pidades silmas eespool viidatud kohtuotsuses Hengst Import esitatud oletust, tuleb nimetada *decreto ingiuntivo* näidet, mille puhul otsustati, et see on iseenesest lihtsalt formular ja seda ei saa mõista ilma hagiavalduseta. Seevastu hagiavalduse kättetoimetamine ilma *decreto ingiuntivo*'ta ei võimaldanud vastaspoolel mõista, kas kohus oli hagiavalduse rahuldanud või rahuldamata jätnud. Järelikult loeti need kaks dokumenti kokku menetluse algatamise dokumendiks (selle kohtuotsuse punkt 20).

[24] Vt selle kohta ja analoogia alusel 21. mai 1980. aasta kohtuotsus Denilauler (125/79, EU:C:1980:130, punkt 13).

[25] Nagu see oli lepitusmenetluses, mille suhtes kohaldatakse võistlevuse põhimõtet ja mis on Šveitsi õiguses põhimõtteliselt kohustuslik ning mille järgimata jätmine toob kaasa võimaliku hilisema kohtule esitatava nõude vastuvõetamatuse (vt kohtuotsus Schlömp, punkt 53).

B. Menetluse algatamist käsitleva dokumendiga „võrdväärse dokumendi“ mõiste tõlgendamine määruse nr 4/2009 artikli 9 punkti a tähenduses

1. Mõiste „võrdväärne dokument“ tõlgendamise kriteeriumide täpsustamine olemasolevast kohtupraktikast lähtudes

43. Kõigepealt tuleb meenutada, et väljakujunenud kohtupraktika kohaselt tuleb kohtualluvuse eeskirju tõlgendada autonoomselt, tuginedes ühelt poolt asjaomase määruse eesmärkidele ja ülesehitusele ning teiselt poolt liikmesriikide õiguskordade kogumist tulenevatele üldpõhimõtetele [26].

44. Määruse nr 4/2009 2. peatükk „Kohtualluvus“ sisaldab artiklit 9, milles on sätestatud normid selle kindlaksmääramiseks, millal loetakse kohtusse pöördumine toimunuks. See on otsustav hetk kohtualluvuse kindlaksmääramisel piiriülese vaidluse lahendamiseks. *Lis pendens*'i olukorras, nimelt kui eri liikmesriikide kohtutes algatavad sama eseme ja alusega hagide põhjal menetlusi ühed ja samad pooled, peatab see kohus, kellele hagi esitati hiljem, poolelioleva menetluse omal algatusel seni, kuni on kindlaks tehtud selle kohtu pädevus, kellele hagi esitati esimesena [27]. Selle määruse artikli 9 punkti a kohaselt loetakse kohtusse pöördumise kuupäevaks sisuliselt menetluse algatamist käsitleva või võrdväärse dokumendi kohtule esitamise kuupäeva.

45. Määruses nr 4/2009 ei ole mõistet menetluse algatamist käsitleva dokumendiga „võrdväärne dokument“ siiski määratletud (nagu ka menetluse algatamist käsitleva dokumendi enda mõistet), mille kohta eelotsusetaotluse esitanud kohus käesolevas kohtuasjas Euroopa Kohtule küsimuse esitab. Selle määruse artikli 9 punkti a sõnastusest nähtub, et selle võrdväärse dokumendiga algatatakse menetlus. Nii „menetluse algatamist käsitleva dokumendi“ kui ka „võrdväärse dokumendi“ mõiste viitab üldisele ideele, et tegemist on menetlusele käiku andva dokumendiga [28].

46. Mis puudutab seda menetlust, siis tuleb terminit „menetlus“ mõista nii, et sellega peetakse silmas „sisulisi“ menetlusi, mille eesmärk on kindlaks määrata vaidluse poolte õigused ja kohustused, tehes kohtuotsuse, mida tunnustatakse ja täidetakse. Seega tuleb menetluse algatamist käsitleva dokumendiga „võrdväärse dokumendi“ mõistet tõlgendada nii, et see käsitleb kohtus toimuvat vaidlust sisuliselt [29], käesoleval juhul ülalpidamiskohustuste valdkonnas.

47. Leian, et menetluse algatamist käsitleva dokumendiga „võrdväärse dokumendi“ mõiste on paratamatult seotud võrdväärse *mõjuga*, mis on menetluse algatamisel, st kohtumenetluse algatamisega, mille eesmärk on saavutada täitmisele pööratav kohtuotsus, mis rahuldab hageja nõuded [30]. Võttes aga arvesse, et menetlus viib kohtuotsuse tegemiseni, peab akt, millega menetlus algatatakse, kuuluma võistlevasse menetlusesse, see tähendab, et see peab andma vastaspoolele võimaluse oma kaitset ette valmistada enne, kui tema suhtes tehakse täitmisele pööratav kohtuotsus.

[26] 18. detsembri 2014. aasta kohtuotsus Sanders ja Huber (C-400/13 ja C-408/13, EU:C:2014:2461, punkt 24).

[27] Määruse nr 4/2009 artikli 12 lõige 1.

[28] Gaudemet-Talon, H., „Les conditions de régularité de la décision étrangère“, teoses *Compétence et exécution des jugements en Europe*, 7. trükk, LGDJ, Paris-La Défense, 2024. Lisaks tuleb rõhutada, et just Brüsseli konventsioon oli esimene, mis sisaldab väljendit „võrdväärne dokument“, eelkõige alates Taani, Iirimaa ning Suurbritannia ja Põhja-Iiri Ühendkuningriigi ühinemisest selle konventsiooniga 1978. aastal, et võtta arvesse *Common Law*' riikide menetluslikke eripärasid. Selle loogika kohaselt ei saa mõiste „võrdväärne dokument“ erineda mõistest „menetluse algatamist käsitlev dokument“, vaid pigem vastab sellele lähedasele tähendusele.

[29] Vt selle kohta ja analoogia alusel Law, St., „Article 32“, Requejo Isidro, M. (toim) teoses *Brussels I bis: a commentary on Regulation (EU) nº 1215/2012*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2022, lk 500–505.

[30] On enesestmõistetav, et kuigi hagi esitanud isiku eesmärk on tõesti see, võib menetluse lõpetada ka tema nõuete rahuldamata jätmisega.

48. Seda tõlgendust kinnitab määruse nr 4/2009 artikli 9 punkti a sõnastus, mille kohaselt loetakse kohtusse pöördumine toimunuks menetluse algatamist käsitleva dokumendiga võrdväärse dokumendi esitamise kuupäeval, millele peab järgnema dokumendi kättetoimetamine kostjale.

49. Määruse nr 4/2009 artikli 9 punkti a kontekst, mis rõhutab võistlevuse põhimõtte järgimise tähtsust, võimaldab seda tõlgendust kinnitada ja pealegi tagada menetluse algatamist käsitleva dokumendiga võrdväärse dokumendi mõiste ühetaolise tõlgendamise selles määruses endas. Nimelt on nimetatud määruse artikli 19 lõike 1 punktis a[31], mis käsitleb kostja „Õigust taotleda otsuse läbivaatamist“ päritoluliikmesriigi kohtus, kui kostja on jätnud selle liikmesriigi kohtusse ilmumata, välja toodud olukord, kus menetluse algatamist käsitlevat dokumenti või sellega võrdväärset dokumenti ei ole kätte toimetatud piisavalt aegsasti ja nii, et vastaspool oleks saanud end kaitsta. Sellises olukorras on kostjal õigus taotleda läbivaatamist just seetõttu, et tema suhtes kohtuotsuse tegemisel ei järgitud tema kaitseõigusi. Sama kehtib selle määruse artikli 24[32] „Tunnustamisest keeldumise põhjused“ kohta, mille lõike 1 punktis b on ette nähtud, et otsust ei tunnustata, kui see on tehtud tagaselja ning kostjale ei ole menetluse algatamist käsitlevat dokumenti või sellega võrdväärset dokumenti kätte toimetatud piisavalt aegsasti, et ta oleks saanud end kaitsta.

50. Lisaks ei saa määruse nr 4/2009 eesmärke, milleks on teha rahvusvaheliste elatisnõuete sissenõudmine võimalikult hõlpsaks[33], kaitsta elatist saama õigustatud isikute huve ja edendada tõrgeteta õigusemõistmist[34], saavutada kaitseõigusi ükskõik millisel viisil nõrgendades[35]. Seepärast tundub mulle, et järeldus, et sisuliselt tuleb menetluse algatamist käsitleva dokumendiga „võrdväärse dokumendi“ mõiste tõlgendamisel nimetatud määruse artikli 9 punkti a tähenduses otsida menetluse algatamisega samaväärseid tagajärgi, et saada täitmisele pööratav otsus, millega rahuldatakse hageja nõuded, on kooskõlas nimetatud määrusega taotletavate eesmärkidega Lisaks on selle järelduse eeliseks, et see suurendab menetluse algatamist käsitleva dokumendiga „võrdväärse dokumendi“ mõiste tõlgendamise kriteeriumide prognoositavust, kuna need kriteeriumid langevad kokku „sisulises“ menetluses oodatud tulemuse saavutamiseks esitatud dokumendi kriteeriumidega.

51. Just selles tähenduses saab käesolevale kohtuasjale üle kanda käesoleva ettepaneku punktides 31–39 viidatud kohtupraktikast tulenevad juhised.

52. Sellega seoses tuleb rõhutada, et Euroopa Kohtul on juba olnud võimalus täpsustada, et tema kohtupraktika, mis käsitleb kohtualluvust Brüsseli konventsiooni ja määruse nr 44/2001 ülalpidamiskohustuste küsimustes, mis on Brüsseli konventsiooni jätkuks, on määruse nr 4/2009 vastavate sätete analüüsimisel endiselt asjakohane[36]. Seega võib kohtupraktikast tulenevad järeldusi, mis on kokku võetud käesoleva ettepaneku punktis 40, minu arvates vahetult üle kanda, hoolimata erinevatest kontekstidest ja õiguslikest vahenditest, mida see kohtupraktika puudutab.

[31] See artikkel asub IV peatüki „Kohtuotsuste tunnustamine, täidetavus ja täitmine“ 1. jaos „Kohtuotsused, mis tehakse liikmesriigis, kelle suhtes 2007. aasta Haagi protokoll on siduv“.

[32] See artikkel kuulub IV peatüki 2. jakku „Kohtuotsused, mis tehakse liikmesriigis, kelle suhtes 2007. aasta Haagi protokoll ei ole siduv“.

[33] Määruse nr 4/2009 põhjendused 31, 33 ja 45 ning 9. veebruari 2017. aasta kohtuotsus S. (C-283/16, EU:C:2017:104, punkt 33).

[34] Määruse nr 4/2009 põhjendus 15.

[35] Vt selle kohta ja analoogia alusel 14. detsembri 2006. aasta kohtuotsus ASML (C-283/05, EU:C:2006:787, punkt 24 ja seal viidatud kohtupraktika).

[36] 18. detsembri 2014. aasta kohtuotsus Sanders ja Huber (C-400/13 ja C-408/13, EU:C:2014:2461, punkt 23).

53. Lisaks on Lugano II konventsiooni ja teiste õigusaktide, eelkõige määruse nr 44/2001 ühetaolise tõlgendamise tähtsust – mida tuleb mõista nii, et see puudutab ka samaväärseid sätteid sisaldavat määrust nr 4/2009[37] – kohtupraktikas korduvalt kinnitatud[38]. Nendes õigusaktides, mida on tõlgendatud käesoleva ettepaneku punktides 35–39 viidatud kohtupraktikas, kasutatud terminoloogia (peaaegu) samasus räägib aga selle kasuks, et määruse nr 4/2009 tõlgendust, mille peab Euroopa Kohus käesolevas kohtuasjas andma, tuleb lähendada Euroopa Kohtu poolt nendele õigusaktidele antud tõlgendusele. Lisaks on nende sätete kokkulangev tõlgendamine põhjendatud, arvestades nende õigusaktidega taotletavaid eesmärke, milleks on üldiselt tagada tsiviil- ja kaubandusasjades tehtud kohtuotsuste vaba liikumine[39].

54. Lisaks tuleb märkida, et nagu nähtub ettevalmistavatest materjalidest, kordab määruse nr 4/2009 artikkel 9 identselt määruse nr 44/2001 endise artikli 30 sõnastust. See asjaolu väljendab minu arvates seadusandja tahet ühtlustada selle artikli tõlgendus määrusele nr 4/2009 eelnenud kohtualluvust käsitlevate õigusaktide tõlgendusega[40].

55. Tuleb siiski rõhutada, et käesoleva ettepaneku punktides 31–39 esitatud kriteeriume mõiste „menetluse algatamist käsitlev dokument“ või „võrdväärne dokument“ tõlgendamiseks tuleb tõlgendada juhtumipõhiselt. Selline lähenemine on kindlasti õigustatud, arvestades nende riigisiseste süsteemide eripära, millele olid nendes kohtuasjades kõnealused dokumendid omased. See viis siiski selleni, et töötati välja kriteeriumid, mis on minu arvates teataval määral abstraktsed, eelkõige mis puudutab kahe menetluse vahelist funktsionaalset ühtsust või seda, et üks on teineteisest sõltumatu. Seega peab Euroopa Kohus nende kriteeriumide käesolevale kohtuasjale ülekandmiseks tingimata kaaluma võimalust täpsustada nende ulatust. Leian, et see täpsustus on kõige hiljutisema kohtupraktika ülevõtmise osas soovitav.

56. Sellega seoses kaldun pooldama lähenemisviisi, mis põhineb vaadeldava aktiga algatatud menetluse laadil ja mis võimaldaks kindlaks teha, kas nende kahe menetluse vahel on funktsionaalne ühtsus või sõltumatus. Eelkõige on minu arvates otsustava tähtsusega see, kas menetlus, mida puudutab akt, mille kvalifitseerimist taotletakse, kuulub „sisulisse“ menetlusse ja puudutab seega tagajärgi, mis on identsed või samaväärsed sellega, mis kaasnevad kohtumenetluse algatamisega, et saavutada hageja nõudeid rahuldav täitmisele pööratav kohtuotsus.

57. Kriteeriumid, mis on seotud muu hulgas i) vaidluse olulisi elemente sisaldava dokumendi kättetoimetamisega vastaspoolele, et teavitada teda tema vastu algatatud kohtumenetlusest, ii) jättes talle ka võimaluse korraldada enda kaitse, kui menetluse eesmärk on teha otsus, mis rahuldab hageja nõuded, ja iii) enne, kui tehakse täitmisele pööratav kohtuotsus, millega hageja nõuded rahuldatakse või jäetakse rahuldamata, ning iv) andes vastaspoolele võimaluse seda kohtuotsust vaidlustada, näivad mulle selgelt viitavat mõjule, mille tooks kaasa „sisuline“

[37] Vt selle kohta käesoleva ettepaneku 6. ja 15. joonealune märkus.

[38] Vt näiteks 2. mai 2019. aasta kohtuotsus Pillar Securitisation (C-694/17, EU:C:2019:345, punkt 27) ja 30. septembri 2021. aasta kohtuotsus Commerzbank (C-296/20, EU:C:2021:784, punkt 33). Üldiselt kehtib tõlgendus, mille on Euroopa Kohus andnud nimetatud õigusinstrumentidest ühe sätetele, ka teiste sätetele, kui neid sätteid võib pidada „samaväärseteks“ (6. juuni 2024. aasta kohtuotsus Geterfer, C-381/23, EU:C:2024:467, punkt 24).

[39] Vt Brüsseli konventsiooni preambul, Lugano II konventsiooni preambul ja määruse nr 44/2001 põhjendus 6. Sellega seoses tuleb märkida, et määruse nr 4/2009 peamiste eesmärkide saavutamiseks, mida on meenutatud käesoleva ettepaneku punktis 50, on määruse eesmärk seega vältimatult tagada tsiviilasjades tehtud kohtuotsuste vaba liikumine ja see on seega sama eesmärk mis teistel õigusaktidel, mida on tõlgendatud käesoleva ettepaneku punktides 31–39 viidatud kohtupraktikas.

[40] Vt komisjoni seadusandliku ettepaneku avaldamine (COM(2005)0649). Sellega seoses tuleb rõhutada, et määruse nr 4/2009 vastuvõtmise menetluses tegi Euroopa Parlamendi õiguskomisjon ettepaneku artikkel 9 välja jätta põhjusel, et see kordab peaaegu sõna-sõnalt määruse nr 44/2001 endist artiklit 30 ja on seega kasutu. Seda ettepanekut, mis kajastub Euroopa Parlamendi 13. detsembri 2007. aasta seadusandlikus resolutsioonis, selle määruse lõplikus versioonis siiski arvesse ei võetud. Seega on nende kahe õigusakti vahel väga tugev seos, mis õigustab seda, et esimese õigusakti tõlgendamisest tulenevad järeldused on põhimõtteliselt ülekantavad teise õigusakti tõlgendamisele.

menetlus. Nendele kriteeriumidele võivad lisanduda ka teised kriteeriumid, mis võimaldavad vajaduse korral arvesse võtta konkreetseid olukordi, nagu menetluse vabatahtlikkus või kohustuslikkus, olenemata sellest, kas menetlus on kohtueelne või kohtumenetlus.

58. Samas rõhutan, et eelneva arutluskäiguga ei soovi ma täielikult piiritleda kõiki või ainsaid kriteeriume, mis on menetluse algatamist käsitleva dokumendiga samaväärse dokumendi kvalifitseerimisel asjakohased. Minu eesmärk on üksnes tuua mitteammendavaid näiteid konkreetsetest kriteeriumidest, mis võimaldaksid olemasolevat kohtupraktikat arvestades selgitada, millised õiguslikud tagajärjed peaksid olema menetluse algatamist käsitleva dokumendiga „võrdväärse dokumendi“ mõiste alla kuuluva dokumendi kohtule esitamisega algatatud menetlusel. Sellega seoses rõhutan samuti, et asjaomase menetluse ja dokumendi enda laadi ning nende võimalike tagajärgede analüüs on olulise tähtsusega.

59. Neid kaalutlusi arvestades tuleb kindlaks teha, kas tasuta õigusabi taotlus kuulub menetluse algatamist käsitleva dokumendiga „võrdväärse dokumendi“ mõiste alla.

2. Mõiste „võrdväärne dokument“ tõlgendamise kriteeriumide tasuta õigusabi taotlusele kohaldamise tagajärjed

60. ZPO-st koostoimes FamFG-ga nähtub, et Saksa õiguse kohaselt võib õigusabi anda poolele, kes tema isiklikku ja rahalist olukorda arvestades ei suuda kohtukulusid tasuda, kui on piisavalt tõenäoline, et kavandatav hagi rahuldatakse või kaitse on edukas ja kui hagi ei ole kuritarvituslik[41]. Taotluses tuleb esitada vaidluse asjaolud ja tõendid[42]. Vastaspoolel peab olema võimalus esitada oma seisukoht selle kohta, kas abi saamise tingimused on täidetud[43]. See vastaspoolele antud võimalus saada teada tasuta õigusabi taotluse esitamisest, milles on seega välja toodud vaidluse asjaolud, on aga just Saksa õiguse eripära, mis tekitab kahtlusi selle taotluse kvalifitseerimise suhtes määruse nr 4/2009 artikli 9 punkti a alusel.

61. Kõigepealt tuleb märkida, et on selge, et Saksa õiguses ei ole ette nähtud, et tasuta õigusabi taotlusega iseenesest saaks algatada kohtumenetlust. Käesoleva ettepaneku punktides 44–58 esitatud põhjustel tuleb kindlaks teha, millised võivad olla tasuta õigusabi taotluse ja sellega algatatud menetluse tagajärjed. Teisisõnu on küsimus selles, kas sellise taotlusega algatatud menetlusel võib olla „sisulise“ menetluse algatamisega samaväärne toime, et asuda seisukohale, et selle taotlusega algatatud menetluses on „sisulise“ kohtumenetlusega funktsionaalselt ühtne või on sellest sõltumatu.

62. Neil asjaoludel tuleb esiteks analüüsida tasuta õigusabi taotluse sisu, millest lähtuvad Saksamaa valitsus ja põhikohtuasja avaldaja, et pidada seda taotlust menetluse algatamist käsitleva dokumendiga „võrdväärse dokumendi“ mõiste alla kuuluvaks. Selles osas on kindel, et taotlus peab sisaldama ülevaadet vaidluse asjaoludest ja viidet tõenditele, mis on sellele lisatud kavandi vormis. Seega, nagu see valitsus sisuliselt väidab, on see menetlus teataval määral lähedane või seotud „sisulise“ menetluse algatamisega.

63. Nende tõendite esitamisel tasuta õigusabi taotlusele lisatud kavandis on siiski hoopis teine eesmärk kui nende esitamisel menetluse algatamist käsitlevas dokumendis „sisulises asjas“ selle sõna otseses tähenduses, nimelt hagiavalduses. Nimelt peavad need asjaolud võimaldama kohtul,

41 ZPO § 114 lõige 1.

42 ZPO § 117 lõige 1.

43 ZPO § 118 lõige 1.

kellele on esitatud tasuta õigusabi taotlus, veenduda, et tingimused seoses võimalustega, et pärast selle abi andmist kavandatud hagi rahuldatakse ja see hagi ei ole kuritarvituslik, on täidetud. Seevastu kavandatava hagi „sisulist“ põhjendatust ei analüüsita ning poolte õiguste ja kohustuste kohta ei tehta ühtegi „sisulist“ kohtuotsust.

64. Loogiliselt ei kohusta nende asjaolude esitamine mingil juhul elatist saama õigustatud isikut neid täpselt järgima, kui ta otsustab pärast tasuta õigusabi saamist algatada „sisulise“ kohtumenetluse. Seega võib ülalpidamiskohustust puudutava nõue viimati nimetatud menetluses sisuliselt erineda sellest, mis on märgitud tasuta õigusabi taotluses [44]. Lisaks keskendub selle kohtu peamine analüüs eelkõige tasuta õigusabi taotleja isikliku ja rahalise olukorra analüüsile, kuna selle abi andmise menetluse eesmärk on tagada võrdsus õiguskaitse valdkonnas ja tagada eraõiguslikele isikutele, kellel puuduvad rahalised vahendid, võimalus oma õigusi kohtus kaitsta.

65. Niisugustel asjaoludel ei saa aga selle võimaluse tagajärgi, mis on vastaspoolel Saksa õiguse alusel, et esitada oma seisukoht tasuta õigusabi andmise tingimuste täitmise kohta, minu arvates samastada mõjuga, mille tooks kaasa kaitseõiguste teostamine „sisulise“ menetluse raames, kuna nende kahte liiki menetluse eesmärgid on erinevad [45]. Seega puudutab tasuta õigusabi menetlus kitsas tähenduses ja Saksa õiguse menetluslikule eripärale vaatamata ühepoolselt ainult selle abi taotlejat. Seega ei ole sellel vastaspoolele mingeid tagajärgi.

66. Teiseks tuleb analüüsida, millised tagajärjed on tasuta õigusabi taotluse edastamisel – see tähendab vastaspoole teavitamisel selle taotluse esitamisest koos ülalpidamiskohustusi puudutava muutmisavalduse kavandiga –, millele Saksamaa valitsus ja põhikohtuasja taotleja tuginevad, et anda eelotsuse küsimusele jaatav vastus. Nagu kohtuistungil selgitati, ei ole tegemist kättetoimetamisega kitsas tähenduses, vaid lihtsalt vastaspoole mitteametliku teavitamisega.

67. Selline tasuta õigusabi taotluse edastamise kord ei võimalda aga anda sellele menetluse algatamist käsitleva dokumendi ametlikult kättetoimetamisega võrdväärset toimet. Vastupidi, nad rõhutavad pigem nende tagajärgede erinevat laadi, nimelt seda, et tasuta õigusabi taotluse edastamise eesmärk on anda vastaspoolele võimalus esitada oma seisukoht tasuta õigusabi saamise tingimuste täitmise kohta, võttes arvesse selle kohta esitatud taotlust. Seevastu menetluse algatamist käsitleva dokumendi kättetoimetamise eesmärk on tagada vaidluse teise poole kaitseõiguste järgimine.

68. Sellest tulenevalt on järeldus, et Saksa õiguses ette nähtud võimaluse – et vastaspool võib esitada oma seisukoha tasuta õigusabi taotluse rahuldamise tingimuste täidetuse kohta – tagajärgi ei saa samastada tagajärgedega, mis tulenevad dokumendist, millega algatatakse menetlus „sisulises asjas“, seda kaalukam, kui võtta arvesse õigusabi taotluse edastamise viisi.

[44] Saksamaa valitsus rõhutas kohtuistungil, et tasuta õigusabi andmise korral piirduks „sisuline“ menetlus sellega, millele on õigusabi taotluses tuginetud. Sellega seoses saan aru, et mõistagi ei saa tasuta õigusabi, mis on antud ülalpidamiskohustustega seotud hagi esitamiseks, kasutada näiteks keskkonnakaitsega seotud hagi tarbeks. Kas see piirang kehtiks aga ka nõuete täiendamise, võlgnike või muude andmete muutmise puhul, mis hagiavalduses erineksid võrreldes tasuta õigusabi taotlusele lisatud ülalpidamiskohustuste muutmise avaldusega, kui elatist saama õigustatud isik leiab, et nende muudatustega on tal „sisulise“ kohtuasja algatamisel suuremad võimalused, et tema nõuded rahuldatakse? Ma kahtlen, kas see on nii. Aga kuidas tuleks neid muudatusi käsitleda juhul, kui tasuta õigusabi taotlust, millele on lisatud vaid kavandi vormis ülalpidamiskohustuste muutmise avaldus, mis selle abi andmise korral esitataks pärast ametlikult, kvalifitseeritaks menetluse algatamist käsitleva dokumendiga „võrdväärseks dokumendiks“ määruse nr 4/2009 artikli 9 punkti a tähenduses? Kas neid tuleks pidada selle dokumendi muutmiseks? Kui vastus on jaatav, siis kuidas neid käsitataks „sisulises“ menetluses? Need on vaid mõned näited praktilistest raskustest, mida tekitaks tasuta õigusabi taotluse kvalifitseerimine hagiavaldusega „võrdväärseks dokumendiks“.

[45] Üldiselt ei ole välistatud, et tekib küsimus, kas sellises tasuta õigusabi taotlust puudutavas menetluses on tõepoolest võimalik rääkida vastaspoolest, kui selle poole vastu ei ole esitatud ühtegi nõuet. Ent isegi kui tasuta õigusabi taotluse menetluses peetakse silmas tulevast vastaspoolt, ei anna see staatus talle minu arvates mingit menetlusõigust, mis võiks teda lähendada tegelikule kostjale „sisulise“ võistleva menetluse tähenduses.

69. Kolmandaks ja viimaseks, mis puudutab tasuta õigusabi taotluse esitamist kohtusse, siis näib mulle, et põhimõtteliselt lõpetab kohus oma menetluse, kui ta teeb otsuse, millega see taotlus rahuldatakse või mitte. Selleks et tehtaks kohtuotsus kohtuasja „sisulises küsimuses“, peab elatist saama õigustatud isik esitama kohtule tasuta õigusabi taotlusest eraldi avalduse. On tõsi, et põhikohtuasjas on elatist saama õigustatud isik esitanud sisulise avalduse. Tuleb siiski märkida, et isikul, kes saab tasuta õigusabi, ei ole pärast tasuta õigusabi saamist mingit kohustust algatada menetlus „sisulises asjas“[46]. „Sisulise“ menetluse algatamine sõltub igal juhul tema tahtest, mis ei ole aga veel selgunud.

70. Neil asjaoludel ei piisa ainuüksi sellest, et tasuta õigusabi saamise menetluse ja „sisulise“ menetluse vahel on seos või lähedus, et asuda seisukohale, et teine menetlus on algatatud alates tasuta õigusabi taotluse menetluse algatamisest kõnealuses riigis. Tegelikult on nende kahe menetluse tagajärjed erinevad nii elatist saama õigustatud isiku kui ka kohustatud isiku seisukohast.

71. Vastupidi sellele, mida väidab Saksamaa valitsus, ei lükka määrusega nr 4/2009 taotletav elatist saama õigustatud isiku kaitse eesmärk ning pädeva kohtu valik ja järelikult ka selle määrusega talle määratud kohaldatav õigus ümber järeldust, et tasuta õigusabi taotlus ei ole menetluse algatamist käsitleva dokumendiga võrdväärne dokument. Samas tuleb tunnistada, et sellisel juhul esineb Saksa õiguses tõepoolest probleem, mis asetab ilma rahaliste vahenditeta elatist saama õigustatud isiku potentsiaalselt ebasoodsamasse olukorda võrreldes tulevase vastaspoolega.

72. Nagu see valitsus sisuliselt selgitab, võib elatist maksma kohustatud isikule antud võimalus võtta seisukoht elatist saama õigustatud isiku tasuta õigusabi taotluse põhjendatuse kohta jätta ta ilma pädeva kohtu ja seega kohaldatava õiguse valikust[47]. Selline olukord võib tekkida, kui kohustatud isik esitaks hagi kohtuasja „sisulises küsimuses“, et talle teatavaks saanud teavet ära kasutada, soovist õigustatud isiku valikust kõrvale hoida, samas kui õigustatud isik on rahaliste vahendite puudumise tõttu sunnitud ootama tasuta õigusabi andmist, avaldades oma kavatsuse esitada selle kohustatud isiku vastu avalduse kohtusse.

73. See probleem näib siiski tulenevat Saksa õigusnormidest, mis näevad ette menetlusliku eripära, mis seisneb vastaspoole võimaluses esitada oma seisukoht põhimõtteliselt ühepoolses menetluses, mis peab puudutama üksnes tasuta õigusabi taotlejat kui selle abi andmise või andmata jätmise otsuse ainsat adressaati[48].

[46] Ta võib näiteks otsustada, kas sõlmida kokkulepe või lihtsalt igasugusest hagist loobuda.

[47] Sellega seoses tuleb märkida, et määruses nr 4/2009 on ette nähtud alternatiivsed kohtualluvuse kriteeriumid, millest annab tunnistust sidesõna „või“ kasutamine pärast seda, kui need kõik on määruse artiklis 3 välja toodud (17. septembri 2020. aasta kohtuotsus Landkreis Harburg (elatisnõude üleminek avalik-õiguslikule asutusele), (C-540/19, EU:C:2020:732, punkt 29)) ja mitte tähtsuse järjekorras (5. septembri 2019. aasta kohtuotsus R (kohtualluvus vanemlikku vastutust ja ülalpidamiskohustust puudutavas asjas), (C-468/18, EU:C:2019:666, punkt 45)). Seega annavad need elatist saama õigustatud isikule hagejana tegutsedes võimaluse esitada ülalpidamiskohustust puudutav nõue erinevate kohtualluvuse aluste alusel, mis on loetletud eelkõige selle määruse artikli 3 punktides a ja b, see tähendab kas kostja või enda hariliku viibimiskoha järgsele kohtule. Pealegi kajastab selle valiku tähtsus elatist saama õigustatud isiku kaitsmise eesmärgil 2007. aasta Haagi protokolli, millega on määrus nr 4/2009 Euroopa Kohtu hinnangul tihedalt seotud (7. juuni 2018. aasta kohtuotsus KP, C-83/17, EU:C:2018:408, punkt 49). Euroopa Kohus on samuti otsustanud, et see protokoll annab elatist saama õigustatud isikule võimaluse *de facto* valida elatisenõude osas kohaldatav õigus, nähes ette, et kui ta esitab nõude kohustatud isiku hariliku viibimiskoha riigi pädevale asutusele, kohaldub esmajärjekorras kohtu asukohariigi õigus ja mitte õigustatud isiku hariliku viibimiskoha riigi õigus (vt selle kohta 20. septembri 2018. aasta kohtuotsus Mölk, C-214/17, EU:C:2018:744, punktid 31 ja 32).

[48] Kohtuistungil toimunud teabevahetust arvestades näib, et ei saa välistada, et see eripära on rangelt omane Saksa õigusele. Mulle teadaolevalt on see kõigis liikmesriikide õigussüsteemides siiski täiesti erandlik juhtum. Igal juhul ei mõjuta see minu arvates asjaolu, et liikmesriikide ülesanne on tagada oma riigisiseses õiguses liidu määrustega taotletavate eesmärkide tõhusus.

74. Sellega seoses näib mulle, et elatist saama õigustatud isiku ja elatist maksma kohustatud isiku huvide kaitsmisel tuleb leida teatav tasakaal, võttes eelkõige arvesse tasuta õigusabi saamise menetluse eripära. Vastus eelotsusetaotluse esitanud kohtu küsimusele peab paratamatult kaaluma vaidluse mõlema poole huve. Mõistagi ei ole välistatud, et kohustatud isik valib menetlusstrateegia, mille eesmärk on vältida elatist saama õigustatud isiku valikut kohaldatava õiguse osas pärast seda, kui ta on saanud teada õigustatud isiku kavatsusest ta kohtusse kaevata. Isegi kui eeldada, et selline toiming on määrusega nr 4/2009 keelatud, ei viita eelotsusetaotluses miski sellele, et kohustatud isiku avaldus oli ajendatud pettuse kavatsusest.

75. Lisaks näib Saksa õiguses olevat olemas mehhanism, mis kaitseb elatist saama õigustatud isikut kui nõrgemat poolt ohu eest, et vastaspool kasutab menetlust ära strateegilistel eesmärkidel. Nimelt tuleneb FamFG § 77 lõikest 1, et kohtul on õigus mitte anda vastaspoolele võimalust võtta seisukoht tasuta õigusabi saamise tingimuste täitmise kohta, kui see tundub konkreetsetel põhjustel ebasobiv. See kaitse võimaldab aga minu arvates anda määruse nr 4/2009 eesmärkidele täieliku õigusmõju [49].

76. Igal juhul tooks vastupidise seisukoha võtmine praktikas kaasa liidu õiguse killustumise igale riigisisesele õiguskorrale omaste menetlusnormide kasuks, mida minu arvates ei õigusta ei määruse nr 4/2009 artikli 9 punkti a sõnastus, kontekst ega selle määruse eesmärgid, milleks on muu hulgas tagada selles valdkonnas õiguskindlus. Just sel põhjusel on Euroopa Kohus juba ammu rõhutanud kohtualluvuseeskirju käsitlevate sätete autonoomse tõlgendamise tähtsust.

77. Minu arvates ei ole tasuta õigusabi taotlus seega „võrdväärne dokument“ määruse nr 4/2009 artikli 9 punkti a tähenduses. Seda järeldust ei sea kahtluse alla Saksamaa valitsuse argument, et see nõue on samastatav kohtule hagi esitamisega, kuna sellel on aegumist peatav toime. Nimelt on tasuta õigusabi taotluse esitamisest tuleneva aegumise peatumise eesmärk lihtsalt tagada, et rahaliste vahenditeta isikute õigus pöörduda kohtusse oleks kaitstud ajavahemiku jooksul, mis on vajalik nende vahendite saamiseks vajalike toimingute tegemiseks. Teisisõnu näib mulle, et see peatav toime on niisuguses olukorras kohustuslik, et tagada isikute võrdne kohtlemine seoses nende võimalusega oma õigusi kohtus kaitsta.

78. Täiendavalt tuleb rõhutada, et Saksa õiguses võib kohus tasuta õigusabi taotluse esitamise korral küll kutsuda pooled kohtuistungile, kui on võimalik saavutada kokkulepe. Siiski, välja arvatud juhul, kui kokkuleppemenetlus on kohustuslik [50], mis ei näi olevat nii Saksa õiguses, ei võimalda see samastada tasuta õigusabi andmise menetluse mõju „sisulise“ menetluse mõjuga, kuna sellise menetluse kohaldamine kuulub kohtu kaalutlusõiguse alla.

79. Tuleb siiski täpsustada, et liikmesriigi kohtu ülesanne on hinnata, kas lähtuda tuleb riigisisese õiguse sellisest tõlgendusest, kuna väljakujunenud kohtupraktika kohaselt ei ole Euroopa Kohus pädev tõlgendama liikmesriigi riigisisest õigust [51].

80. Lõpuks, kuna eelotsusetaotluse esitanud kohus küsib Euroopa Kohtult, millised tagajärjed on tasuta õigusabi taotluse kvalifitseerimisel tema poole pöördumise ja tema pädevuse kindlakstegemisega seotud kaalutlustele, siis tuleb meenutada, et väljakujunenud kohtupraktika kohaselt on üksnes põhikohtuasja menetleval ja selle lahendamise eest vastutaval liikmesriigi

[49] Seega oleks tagatud ka määruse nr 4/2009 rakendamine vastavalt Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikli 24 lõikele 2, mille kohaselt tuleb kõikides lastega seotud toimingutes, mida teevad avalik-õiguslikud asutused või eraõiguslikud institutsioonid, esikohale seada lapse parimad huvid (vt selle kohta ja analoogia alusel 16. juuli 2015. aasta kohtuotsus A, C-184/14, EU:C:2015:479, punkt 46).

[50] Vt analoogia alusel kohustuslik lepitusmenetlus eespool viidatud kohtuotsuses Schlömp.

[51] Kohtuotsuse HanseYachts punkt 34.

kohtul kohtuasja eripära arvesse võttes õigus hinnata nii eelotsuse vajalikkust asjas otsuse langetamiseks kui ka Euroopa Kohtule esitatavate küsimuste asjakohasust[52]. Seega teen ettepaneku vastata eelotsuse küsimusele järgmiselt, ilma et see mõjutaks eelotsusetaotluse esitanud kohtu rahvusvahelise kohtualluvuse küsimust.

81. Olen arvamusel, et eelotsusetaotluse esitanud kohtu poolt käesolevas kohtuasjas Euroopa Kohtule esitatud eelotsuse küsimusele tuleb vastata eitavalt nii, et õigusabi taotlus, millele on lisatud ülalpidamiskohustuste muutmise avaldus ainult kavandina, mis esitatakse ametlikult selle abi andmise korral, ei ole „võrdväärne dokument“ määruse nr 4/2009 artikli 9 punkti a tähenduses.

IV. Ettepanek

82. Kõiki eeltoodud kaalutlusi arvestades teen Euroopa Kohtule ettepaneku vastata Amtsgericht Schleswigi (Schleswigi esimese astme kohus, Saksamaa) küsimusele järgmiselt:

Tasuta õigusabi taotlus, millele on lisatud ülalpidamiskohustuste muutmise avaldus ainult kavandina, mis esitatakse ametlikult selle abi andmise korral, ei ole „võrdväärne dokument“ nõukogu 18. detsembri 2008. aasta määruse (EÜ) nr 4/2009 kohtualluvuse, kohaldatava õiguse, kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise ning koostöö kohta ülalpidamiskohustuste küsimustes artikli 9 punkti a tähenduses.

[52] Kohtuotsuse HanseYachts punkt 24.